

TURLI GENOTIPDAGI QORAMOLLAR MAHSULDORLIGI VA AVLODLARINING XUSUSIYATLARI

Sh.X.Bozorova

tayanch doktorant,

N.T.Safarova

tayanch doktorant,

B.Sh.Boybulov

ilmiy rahbar, q.x.f.n., katta ilmiy xodim

Samarqand davlat veterinariya meditsinasi, chorvachilik va biotexnologiyalar universiteti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8355236>

Annotatsiya: Maqolada chorvachilikni rivojlantirayotgan dehqon va chorvachilik fermer xo'jaliklarida parvarishlanayotgan simmental, qizil cho'l, angler zotli qoramollar va ularning buzoqlarini, parvarishlash haqida malumot berilgan.

Kalit so'zlar: qoramol, buzoq, simmental, qizil cho'l bo'rdoqi, sut, go'sht, indeks, kunlik, mutloq, nisbiy o'sish, o'sish koeffitsiyenti.

Mavzuning dolzarbligi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 08.02.2022 yildagi PQ-121-son Chorvachilik tarmoqlarini yanada rivojlantirish, chorvachilik xo'jaliklarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash, chorva ozuqa bazasini yanada ko'paytirish, shuningdek, aholining yirik chorvachilik xo'jaliklari va chorvachilik mahsulotlarini qayta ishlovchilar bilan hamkorlikdagi faoliyati asosida (keyingi o'rinlarda — kooperatsiya usulida) o'z xonadonlarida chorva mollarini boqishini tashkil etish va chorva ozuqa bazasiga bo'lgan talabini qondirish maqsadida: Qarorlarda ko'rsatilgan vazifalar esa, qoramolchilikni barqaror rivojlantirish uchun dastur amal vazifasini bajaradi.

Xorijiy davlatlarda sut yo'nalishidagi Qoramolchilik, ayniqsa, Gollandiya, Daniya, Germaniya, Isroil, AQSH, Kanada, Yaponiya va Yangi Zelandiyada rivojlangan (sigirlarning o'rtacha sut sog'imi 8—11 ming kg). Go'shtdor q. AQSH Fransiya, Angliya, Italiya, Kanada va Avstraliyada tashkil etilgan (go'sht olinadigan 14—15 oylik novvoslar vazni 500—550 kg). Dunyo mamlakatlarida urchitilayotgan qoramollar soni 1,33 mlrd. bosh atrofida (1999). Jahonda turli tabiiy iqlim sharo-itlariga moslashgan 250 dan ortiq qoramol zotlari boqiladi.

Sut mahsuldorligi uchun Qizil Cho'l zoti qoramol yaxshi hisoblanadi. Bu 3500 dan sut 4000 kg o'rtacha sut sog'ib intervallarni tug'ish. Ixtisoslashgan fermer xo'jaliklari yuqori sur'atlarini bor: u, 4000 dan 5000 kg o'rtacha zarur sut o'n ikki ming litr voz qodir rekordistki, yog 'kontent 5% gacha bo'lishi mumkin. Butun dunyo mamlakatlarida chorvachilikning asosiy tarmog'i qoramolchilikdir. Ulardan, aholi iste'moli uchun muhim bo'lgan sut va go'sht mahsulotlari olinadi. Shuni ta'kidlash lozimki, dunyo bo'yicha iste'moldagi sutni 83,0 foizi sigir sutidir. Go'sht strukturasi qoramol go'shti cho'chqa va parranda go'shtidan keyin uchinchi o'rinda bo'lib, yetishtirilayotgan yalpi go'shtning 21

foizidan ortig'ini tashkil qiladi. O'zbekiston Respublikasida aholi iste'molidagi sutni deyarli barchasi, go'shtni esa 65 foizidan ortig'ini qoramol go'shtidir.

Qizilcho'l qoramol zoti - suti uchun boqiladigan zot. 18-asr oxirlarida Ukrainaning Zaporozhye viloyatida kulrang cho'l qoramollarini qizil ostfrisland, anglen, shortgorn, nemis qizil qoramol zoti va vilstermash zotlari bilan uzoq yillar chatishtirib chiqarilgan. 1941-yilgacha nemis qizil mollari nomi bilan yuritilgan. Qizilcho'l qoramol zotiz.ning tana tuzilishi

mustahkam, bo'yi o'rtacha balandlikda, tusi qizil (ko'pchiligining boshi va tanasida oq qashqasi bor). Sigirlarining vazni 450500 kg, buqalariniki 800900 kg, buzoqlari 30–35 kg tug'iladi, 6 oylik bo'lganda 160–190 kg. Sigirlari o'rtacha 3000–4000 kg, sersutlari 10—12 ming kg gacha sut beradi, yog'liligi 3,7—3,9%. Go'sht mahsuldorligi qoniqarli. Novvoslarining o'rtacha kundalik vazn o'sishi 800—900 g, so'yim chiqimi 55—57%. Jahondagi ko'pgina mintaqalar va mamlakatlarda tarqalgan va ularning hududiy xillari, buqa tizimlari va sigirlar oilalari yaratilgan, seleksiya ishlarida samarali foydalanilmoqda.

O'zbekistonga 1882-yilda olib kelingan va Toshkent viloyatidagi "Qoplonbek" xo'jaligida urchitilgan, respublikaning iklim sharoitiga moslashgan podalar guruhlarini shakllantirilgan. Naslchilik zdlari va naslchilik xo'jaliklarida zot xususiyatlari takomillashtirilmoqda. Buxoro, Xorazm, Navoiy, Qashqadaryo, Surxondaryo, Qoraqalpog'iston hamda Jizzax va Sirdaryo viloyatlarining cho'l hududlarida, Turkmanistonda boqiladi; O'zbekistonda rayonlashtirilgan zotlar orasida salmog'i bo'yicha 2-o'rinni egallaydi.

tashladilar-qon yuqori mahsuldor hayvonlar talab hosildorlikni oshirish uchun.

Qizil cho'l zoti sigirlar (matnda foto) bahsli kelib chiqishi hisoblanadi. Mutaxassislar faqat bitta hamfikrdir bo'lgan - yaratishda ecdemic qoramol ishtirok etdi. kelib chiqishi haqida bir necha nazariyalar mavjud:

Simmental-sut-go'sht yo'nalishidagi qoramol zoti. Shveysariyada mahalliy va V asrda keltirilgan Skandinaviya qoramollarini yaxshilash yo'li bilan chiqarilgan. Yevropa mamlakatlarida keng tarqalgan Simmental zotli qoramollar

zoti asosan, mallaola, boshi va dumi uchi oq, yirik, tana tuzilishi mustahkam. Sigirlarining vazni 500-600 kg, buqalariniki 900- 1000 kg. Novvoslar bo'rdiqiga boqilganda tez semiradi, 12 oylikida 400- 420 kg, 18 oylikida 500-600 kg ga boradi. Yuqori sifatli go'sht beradi. So'yim chiqimi 58-62%. Sigirlarning sut sog'imi o'rtacha 5000-6000 kg, yog'lilikdarajasi 3,8-3,9%. Zotning rekordchi sigirlari bir yilda 14-15 ming kg sut bergan Simmental qoramol zoti o'zining mahsuldorligi va turli iqlim sharoitlariga moslashganligi tufayli ko'pgina mamlakatlarga keng tarqalgan: Rossiya va Ukrainaga XIX-asrning boshlarida olib kelingan. O'zbekistonga 1942-1955 yillarda ko'plab keltirilgan va sof holda urchitilgan. 1970-yildan boshlab Simmental qoramol zoti rayonlashtirilgan boshqa zotlar bilan chatishtirilgan.

Naslchilik tarixi hali qaytib 18-asr. hayvonlar keng keng dashtlar juda jasur, lekin past mahsuldorligi bilan bo'lishi esa. Geografik - aniqrog'i Ukraina janubiy viloyatlar, Zaporozhye maydoni hisoblanadi.

Respublikamizning bir guruh olimlari tomonidan o'tkazilgan ilmiy-tadqiqotlarda qoramollarning genetik imkoniyatlari, ularning go'sht va sut mahsuldorligi hamda sifat ko'rsatkichlarini yanada yaxshilashda, sut yo'nalishidagi sigirlarni jahon genofondiga xos go'shtdor qoramollarning nasldor buqalari bilan sanoat asosida chatishtirish, ulardan hududlarning tabiiy iqlim sharoitiga mos keluvchi va ko'p mahsulot ishlab chiqarishni ta'minlovchi duragay avlodlar olish hisobiga, go'sht va sut ishlab chiqarish hajmlarini yanada ko'paytirish dolzarb masala ekanligi ta'kidlangan.

Tadqiqot ob'yekti va usullari. Tadqiqotlarning tajriba qismi, 2023-2025 yillar davomida, Qashqadaryo viloyati Qamashi tumani hududida joylashgan, "Murodov Rahmatulla Mavlonovich", Kasbi tumanidagi "Yurt rizqi-Naslchilik" fermer xo'jaliklarida olib

Tajriba uchun o'xshashlik asosida zoti, zotdorligi, jinsi, yoshi bo'yicha har bir guruhga 10 boshdan buzoqlar kiritilgan va 3 ta (2 ta tajriba, 1 ta nazorat) guruhi tashkil qilingan. Ular 15-18 oylikgacha jadal usulda o'stiriladi, yetishtiriladi va burdoqilanadi.

Tajribadagi hayvonlarni parvarishlash bir xil sharoitda tashkil etiladi.

Buzoqlarning onalarining ishlab chiqarish tipi naslchilik ishlarining natijalariga asosan ko'z bilan chamalab baholash va sutdorlik koeffitsiyentini aniqlash orqali aniqlanadi.

Har xil ishlab chiqarish tipiga mansub sigirlarning xo'jalik foydali belgilariga kompleks tashqi muhit va irsiy omillar ta'sir qilib, ular aniq bir tabiiy va ekologik sharoitga moslashadi hamda mahsuldorlik bo'yicha genetik potensialini yuqori darajada joriy qiladi. Shuni ta'kidlash kerakki simmental zotli sigirlar bu usul bilan uch tipga bo'linadi: sut, sut-go'sht va go'sht.

Sut tipiga yetuk yoshdagi sigirlar har 1 kg tirik vazniga 8 kg va undan yuqori sut beradi, sut- go'sht yo'nalishidagilar 6-7,9 kg va go'sht- sut tipi esa 5,9 kg va undan past ko'rsatkichda sut beradi (G.F.Pustotina, 2006). [1]

Podada 2,44 dan 24,4 foizgacha sut, sut- go'sht tipidagilar 30,9 dan 64,1 foizgacha, go'sht-sut tipidagilar esa 12,4 dan 65,4 foizgacha bo'lishi kerak. Demak sut-go'sht tipiga mansub sigirlar, boshqa tipdagilarga nisbatan ko'p urchitiladi.

Qo'shmahsuldor qizil cho'l zotiga mansub qoramollar, ularning buzoqlarini o'sish va rivojlanishiga ozuqa ratsioni, issiq iqlim sharoitini urganishdan iborat.

Xulosa va takliflar: Tadqiqot natijalarining ilmiy ahamiyati shundan iboratki, respublikaning janubiy hududi hisoblangan Qashqadaryo viloyatida qoramol go'shti ishlab chiqarishda qizil cho'l zotiga mansub buzoqlarning o'sish va rivojlanish ko'rsatkichlari tajribalarda aniqlanadi va olingan ma'lumotlar asosida ilmiy maqolalar chop etiladi. Uslubiy ko'rsatmalar ishlab chiqiladi. Olingan natijalar qoramol zotlarini urchitishga mo'ljallangan xo'jaliklarda sinab ko'riladi va ijobiy natijalar joriy etiladi. Chorvachilik jadal rivojlangan fermer xo'jaliklariga chetdan keltirilgan zotli sigirlardan tug'ilgan buzoqlarni Respublikamiz iqlimi sharoitiga moslashuvchanligini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlar to'lig'icha bajarishi lozim, Shunday ekan buzoqlarning yashash joyi, yayratish maydonining me'yor darajada bo'lishi, parvarishlashda zoogigiyenik qoidalarga rioya qilishning muhim ekanligi ko'zda tutilmoqda.

Foydalanilgan rahbariy hujjatlar ro'yxati:

1. Nosirov U. N., Qoramolchilik, T., 2001.
2. Стрекозов Н.И. Методические рекомендации по адаптации импортного крупного рогатого скота к технологическим условиям хозяйств Калужской области / Н.И. Стрекозов, Н.В. Сивкин, В.И. Чинаров и др.- Дубровицы: ГНУ ВИЖ Россельхозакадемии.- 2012.- 65с.
3. Сивкин, Н.В. Адаптационные качества скота симментальской, чернопестрой, айрширской и красной шведской пород на комплексах промышленного типа / Н.В. Сивкин, В.И. Чинаров, Н.И. Стрекозов, С.И. Волков, С.Б. Неживова // Зоотехния. – 2012. - №12. – с. 5-7.

4. <https://agrovesti.net/lib/tech/cattle-tech/simmentalskaya-poroda-korov-usloviya-i-perspektivy-razvedeniya.html>
5. https://uz.wikipedia.org/wiki/Simmental_qoramol_zoti

